

Політична еліта України: проблеми трансформації

Український центр політичного менеджменту спільно з Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі провів круглий стіл на тему „Політична еліта України: проблеми трансформації”. У його роботі взяли участь провідні політологи, соціологи, психологи, лідери політичних партій і громадських організацій, представники органів державної влади і місцевого самоврядування, журналісти.

Відкриваючи засідання круглого столу, президент Українського центру політичного менеджменту кандидат психологічних наук Юрій Шайгородський окреслив коло проблем, які виносилися на обговорення, а саме:

- особливості сучасної української політичної еліти;
- зміна поколінь - зміна політичних цінностей;
- відповідальність політика;
- шляхи виходу з політичної кризи;
- майбутнє української політичної еліти.

Обговоренню питань, пов'язаних з особливостями і проблемами сучасної політичної еліти, було присвячено першу сесію круглого столу. Доповідачі – Олексій Крюков, доктор наук з державного управління, доцент Харківського філіалу Національної академії державного управління при Президентові України; Едуард Афонін, доктор соціологічних наук, професор Національної академії державного управління при Президентові України; Олена Ліщинська, кандидат психологічних наук, докторант Інституту соціальної та політичної психології АПН України – виклали своє бачення проблеми трансформації політичних еліт, її соціологічних і психологічних складових. В дискусії взяли участь Ольга Балакірева, кандидат соціологічних наук, голова правління Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка; Володимир Кафарський, кандидат філософських наук, народний депутат України III і IV скликань; Олег Петров, кандидат соціологічних наук, народний депутат України III і IV скликань; Олег Зарубінський, доктор політичних наук, заступник голови Народної партії України, народний депутат України III і IV скликань; Світлана Рева, радник Голови

Секретаріату Президента України. Вони порушили низку актуальних питань формування національної еліти, підвищення ефективності взаємодії влади й громадськості.

У другій сесії круглого столу обговорювалися проблеми формування програмових цілей політичних еліт, їх особистісної відповідальності, форм зміцнення їх авторитету. Доповідачі та учасники обговорення – Тетяна Тимочко, проректор Академії муніципального управління, перший заступник голови Всеукраїнської екологічної ліги; Валерій Злишков, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Національного технічного університету „КПІ”; Андрій Зоткін, кандидат соціологічних наук, молодший науковий співробітник Інституту соціології НАН України; Лариса Кочубей, доктор політичних наук, професор кафедри зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв; Олег Траверсе, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та соціальних технологій Національного авіаційного університету акцентували особливу увагу на поширенні в політичному середовищі таких негативних явищ, як безвідповідальність, непрофесіоналізм, низький рівень політичної і правової культури.

Тон дискусії задав Олексій Крюков. „У нас часто можна почути запитання: „А чи є в Україні політична еліта?” На думку самого вченого, еліту ми все ж маємо. Біда тільки в тому, що вона позиціонується за суто формальною ознакою: хто при владі, той і еліта. І ще треба визнати, що політична еліта України неефективна, маргінальна. Вона опікується власними інтересами, а не потребами суспільства. Все це спричиняє низький рівень довіри громадян до органів і представників державної влади. Навряд чи знайдеться сьогодні в Україні політик, який би набрав 50 % голосів на виборах.

Ольга Балакірева дотримується, по суті, аналогічної точки зору. „Це міф, – зазначила вона, – що в Україні існує політична еліта, незважаючи на те, що вона формально заявлена в соціальній структурі суспільства. На думку наших громадян, майже 80 відсотків політичних і державних діячів вирішують власні проблеми. На сьогодні політична еліта України – це товар, який купується і продається на політичному ринку, дискредитуючи саму ідею політичної еліти”. На жаль, говорить Ольга Балакірева, у нашій країні не здійснюється науковий аналіз стану політичної еліти. А це в теперішніх умовах конче необхідно.

Колегу фактично підтримала Олена Ліщинська. Останнім часом, говорить вона, пропонуються різні зарубіжні моделі формування політичних еліт. Для України сьогодні важко вибрати модель, яка б відповідала законам розвитку її соціального організму. Тим більше, що соціальний організм нації хворий. Втрачено соціальні орієнтири. За політичними баталіями втрачають свою соціальну функцію освіта, наука тощо. Дуже важливою є проблема оновлення еліт. На жаль, наша система

наукові дискусії

наукові дискусії

освіти не сприяє формуванню елітних якостей. Свою елітарність треба доводити – доводити продуктивною діяльністю на благо суспільства. Люди ж, що претендують нині в Україні називатися елітою, далекі від народу. Таке розмежування може призвести, з одного боку, до посилення протестних настроїв, а з іншого – до депресивної поведінки. Особливо небезпечна така тенденція для розвитку молоді.

Володимир Кафарський теж дотримується думки, що в Україні не існує серйозних теоретичних узагальнень щодо розвитку політичної еліти. А ті теоретичні напрацювання, що зрідка пропонуються, здебільш відірвані від практики. На багато питань поки що не знайдено відповіді. Яку націю ми формуємо – політичну чи громадянську? Яка модель суспільного розвитку для нас найбільш прийнятна? Поки ми не визначимо, яка ми нація, яка у нас держава, куди ми прямуємо, не матимемо й орієнтирів для формування еліти.

Олег Петров вважає, що нині варто не зациклюватися на з'ясуванні, є у нас політична еліта чи її немає. Важливіше зосередитися на аналізі основних її ознак. На думку Олега Петрова, доцільно скористатися визначенням еліти, сформульованим російським політологом А. Соловйовим: політична еліта – це група осіб, підготовлена для захисту соціальних інтересів певної спільноти і спроможна продукувати певні політичні цінності і цілі та контролювати процес прийняття політичних рішень. Що ж стосується найголовнішої проблеми політичної еліти України – то це високий рівень недовіри до неї, причому до всіх її поколінь.

Олег Петров запропонував тему можливого наступного круглого столу: „Народ і політична еліта: протистояння чи консолідація?”

Олег Зарубінський звернув увагу на такий аспект проблеми, як професіоналізм політичної еліти. Непоодинокі випадки, коли на важливі посади в державі, зокрема на посади міністрів, призначаються особи без належної освіти та достатнього досвіду роботи в галузі. Отже, підвищення фахового рівня політичної еліти – нагальне завдання.

Тетяна Тимочко запропонувала звернути увагу у цьому зв'язку на дещо інший бік проблеми. На її переконання, партійні лідери не є сьогодні політичною елітою – вони лише лідери своїх партій. Думка, що вони є представниками політичної еліти, безпідставно нав'язується їм збоку. Слід пропагувати в суспільстві тезу, що для того, аби стати керівником, провідником, слід набутися не тільки високих професійних, але й моральних якостей. Коли використовувати поняття „суспільна еліта”, то відразу ж постає питання якісних характеристик еліти як такої. Тому треба докладати максимальних зусиль для розбудови громадянського суспільства, яке стане і кузницею, і фільтром у справі формування еліти, в тому числі й політичної.

Валерій Зливков, оперуючи даними соціологічних досліджень, дійшов висновку, що українська еліта своєю поведінкою сприяє зниженню

моральності української нації. Ця еліта не зорієнтована на консолідацію суспільства. Якщо класифікувати сучасну політичну еліту, то можна визначити три її прошарки: 1) колишня партійно-комсомольська номенклатура; 2) тіньовики й представники кримінальних структур; 3) шукачі пригод та авантюристи. То ж хіба така політична еліта може бути зацікавлена у створенні потужного середнього класу – свого конкурента? Можна стверджувати про існування в Україні не реальної, а віртуальної демократії, в якій і політична еліта має відповідні якості.

Андрій Зоткін навів дані досліджень Інституту соціології НАН України, які свідчать, що процес прийняття рішень парламентом України має суперечливі ознаки. З одного боку, спостерігається тенденція до дотримання лівої ідеології – вона посилилася в другій половині 2005 року. Разом з тим, простежується певна еклектичність цього процесу. І це ілюструє лише „зовнішню лівизну” рішень. Якщо ж розглядати парламент у регіональному розрізі, то можна побачити, що представники всіх областей дотримуються правих позицій у прийнятті економічних рішень і лівих – у прийнятті соціальних рішень (2002 – 2004 рр.). Дещо несподіваним став для дослідників низький показник правого індексу західних областей України. Після 2004 року орієнтації певним чином змінюються. Відбувається циркуляція еліт. Так, представники східних областей стали переходити на ліві позиції у прийнятті економічних рішень. Представники ж, наприклад, БЮТ і „Нашої України” голосували, виходячи з правих позицій.

Отже, зміни у владних структурах здатні суттєво вплинути на ухвалення парламентських рішень. Змінилися позиції не лише регіональних еліт, але і їх сателітів. Диверсифікація позицій дозволяє говорити про зміну якості еліт. Відбувається перехід від моноцентризму до полієрархічної структури, тобто наявності кількох впливових центрів. Це позитивна тенденція, але вона потребує правового закріплення та утримання її в демократичному руслі.

Олег Траверсе зазначив, що в Україні затягнувся перший цикл інституційних змін, розпочатий наприкінці 1980 років. Нинішня ситуація характеризується зіткненням різних страт політичних еліт. Це створює ситуацію, яка визначається вченими як „картель тривоги”. За таких умов еліта сама руйнує інституції влади, за допомогою яких вона має розпоряджатися суспільним розвитком. Сьогодні дуже важливо поєднати процеси трансформації політичної еліти з процесами політичного лідерства. Необхідно це тому, що в 1960-х роках відбулася переакцентація з проблем політичної еліти як колективної діяльності на проблеми політичного лідерства як ініціативності, творчості, залучення послідовників та постійної взаємодії між ними. Ці процеси характерні для розвинених суспільств, до яких прагне приєднатися й Україна.

Учасники круглого столу напрацювали схеми вирішення проблеми

наукові дискусії

наукові дискусії

ефективності трансформації політичної еліти. Згідно з першою групою рекомендацій, питання необхідно розглядати в широкому сенсі – як проблему демократизації в Україні. Інша група вчених розробила рекомендації, подані під загальною назвою „Вирішення проблеми трансформації політичних еліт як системи протиріч”.

Запропоновані моделі вирішення проблеми ефективною трансформації політичної еліти можуть бути поєднані й розглядатися як варіант (модель, концепція) для подальшої конкретизації та обговорення.

Український центр політичного менеджменту висловлює подяку усім учасникам круглого столу та сподівається на продовження дискусії з метою окреслення дієвих шляхів політичної розбудови в цілому та становлення політичної еліти нового ґатунку зокрема.